

MESLEKİ TÜKENMİŞLİK İLE DINDARLIK EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA*

*Abdullah DAĞCI***

*Saffet KARTOPU****

ÖZET

Çalışmanın konusu dindarlık eğilimi ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkidir. Dindarlık eğilimine göre meslekî tükenmişlik düzeyinde herhangi bir farklılık olup olmadığı ise çalışmanın temel problemini oluşturmuştur. Bu bağlamda meslekî tükenmişlik düzeyini ve dindarlık eğilimini belirlemek için kolayda örnekleme yöntemiyle Gümüşhane il merkezindeki ilkökul, ortaokul ve liselerde görev yapan farklı branşlardaki öğretmenlerden bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Elde edilen meslekî tükenmişlik ve dindarlık eğilimi verilerinden yola çıkarak bu iki değişkenin ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada Frekans, Bağımsız t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA testleri kullanılmıştır. Bunun yanında hesaplanan değerleri ve elde edilen verileri değerlendirmek için SPSS (16.0) istatistik paket programı kullanılmıştır.

Araştırma iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde dindarlık eğilimi ile meslekî tükenmişlik ilişkisine teorik bir yaklaşım sunulmuştur; meslekî tükenmişlik ve dindarlık kavramı, meslekî tükenmişlikle ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalar ve son olarak da meslekî tükenmişlik ile dindarlık eğilimi arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. İkinci bölümde uygulama kısmı, çalışmanın problemi ve alt problemleri, hipotezler, evren ve örneklem, kullanılan ölçekle ilgili sınırlıklar, çalışma bulgularının analizi, bulguların tartışılması, sonuçlar ve çalışmanın önerileri sunulmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına göre meslekî tükenmişlik puanları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmazken, sosyo-ekonomik durum değişkenine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Bunun yanında dindarlık eğilimine yönelik anket maddeleri ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmalara ulaşılmıştır. Sonuç olarak dindarlık eğiliminin meslekî tükenmişliğe etki eden faktörlerden biri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindarlık Eğilimi, Tükenmişlik, Meslekî Tükenmişlik.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fak. El-mek: abdullahdagci0127@hotmail.com

*** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fak., El-mek: Saffet333@Yahoo.com

AN EMPIRICAL STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN OCCUPATIONAL BURNOUT AND TENDENCY OF RELIGIOSITY

ABSTRACT

Subject of this study is correlation of occupational burnout with the tendency of religiosity. Our main problem consists of that whether to be any differences in occupational burnout level according to the tendency of religiosity. In this context, it has been propounded that the levels of occupational burnout and tendency of religiosity of a sample group which consists of teachers chosen convenience sampling method from primary schools, secondary schools and high schools in Gümüşhane province. Based on the resulting occupational burnout and tendency of religiosity, investigated the correlation between these two variables. In the study the Frequency, Independent t-Test and One Way Variance Analysis-ANOVA tests were used and the evaluation of data and finding calculated values, SPSS (16.0) statistics software package were used.

According to the results of the survey, the occupational burnout scores a differentiation has not been shown according to gender when has been established a significant difference according to socio-economic status variable as independent variables. Besides, have been established a significant difference between tendency of religiosity of items and occupational burnout scale scores.

The study consists of two main parts. In the first part, to provide a theoretical approach to the relationship of occupational burnout and tendency of religiosity; the concept of occupational bornout, the studies made on occupational burnout in domestic and abroad, and finally the relation of occupational burnout and tendency of religiosity have been mentioned. In the second part, considered as part of practice, the problem of the study and sub problems, hypothesis, population and sample, limitations information about the scale used in the study, analyzing the findings of the study, discussing the findings and conclusions and recommendations of the study have been presented.

Key Words: Religion, Tendency of Religiosity, Bornout, Occupational Bornout.

GİRİŞ

İnsanlar duyguları, düşünceleri ve davranışlarıyla bir bütündür. Duygusundaki bir değişim, düşüncesine ve davranışına etki edeceği gibi benzer biçimde düşüncesindeki bir değişiklik de duygularını ve davranışlarını etkiler. Bireyin davranışı gözlenebilirken duygusu ve düşüncesine dair bilgilere ise dolaylı ulaşılır. Burada dikkat çeken nokta bireylere yönelik konuşmaya başladığımızda onun tutumlarını etkileyen değişkenleri de göz önünde bulundurmamız gerektiğidir. Bu noktada insanların tutumları üzerinde etkide bulunan olgulardan biri olan din, insanların sosyal ilişkilerinin ve günlük hayatlarının sınırlarını belirler. Aynı zamanda din bireysel düşünceye yön verirken, sosyal hayattaki ve çalıştığı kurumdaki tutumlarını da şekillendirir.

Kurumsal anlamda insanların karşılaştığı durumlardan biri çalışanın mesleğine ve işyerine yönelik tutumlarıdır. İnsanların mesleği onun başarısız olma, yıpranma, işe yönelik

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

motivasyonunun azalması ve bireyin gücü ve enerjisinde meydana gelen tükenme durumu gibi etkilere yol açar. Bu noktada insanların günlük hayatında yer alan din ile onların mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin araştırmaya konu edilebileceği düşünülerek bu çalışmanın konusu meslekî tükenmişlik ile dindarlık eğilimi ilişkisi olarak belirlenmiştir. Bireylerin dindarlık eğiliminin meslekî tükenmişliklerine ne düzeyde etki ettiğini tespit etmek de çalışmanın amacını oluşturmuştur. Dindarlığın psikolojik yönü üzerinde uygulamalı olarak yapılan bu çalışmada kullanılan “meslekî tükenmişlik” kavramı çalışanların işine yönelik algılarının niteliğini; “dindarlık eğilimi” kavramı ise psikolojik bağlamda bireyin tutum ve davranışlarıyla ortaya koyduğu dinî yaşam biçimlerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

MESLEKİ TÜKENİŞLİK VE DINDARLIK EĞİLİMİ

Çalışmalara konu edinilen tükenmişlik kavramına ilişkin ilk kabul gören ve literatüre girmesini sağlayan tanımı yapan Freudenberg (1974), batı toplumunda tükenmişlik sorunlarına dikkat çekmiştir. Meslekî tükenmişlik iş stresine yönelik güdüsel, duygusal, tutumsal ve davranışsal değişiklikleri oluşturan tüm durumların toplamıdır. Geçici bir yorgunluk veya zorlanma değildir ve bireyin işinden soğuması ile sonuçlanan sürekli bir durumdur. Tükenmişlik, çeşitli meslek çalışanlarında, iş koşulları sonucu oluşan ve mesleğine yönelik enerji ve motivasyon azalmasıdır (Özgen, 2007). Bir kuruluştaki sosyal ortamın yapılan işteki uyuma etki etmediğinde ve öz yeterlik eksikliği hissedildiğinde tükenmişlik meydana gelir (Sheffield ve Baker, 2005). Bu durum yöneticilerin ve hizmet verilenlerin isteklerini karşılama konusunda baskı, yoğun rekabet, para kazanma hırsı ve hak edilen kariyere ulaşamama durumunda oluşur. Endüstri toplumlarında yaygınlaşarak maliyetleri arttıran bu durum bireyde sürekli hale gelebilen olumsuz duygusal yaşantılara neden olur (Rodgers, 1994: 18).

Çalışan bireylerde duygusal bitmişlik, kişiliğini kaybetme ve kişisel başarıda azalma sonucunda oluşan olumsuz bir durum olan tükenmişlik, yoğun duygusal isteklere maruz kalan ve işi gereği diğer insanlarla yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen fiziksel ve duygusal bitkinlik, sürekli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının yapılan işe, hayata ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlara yansması ile oluşan bir durumdur (Maslach ve Jackson, 1981). En genel anlamıyla meslekî tükenmişlik: iş stresi sonucunda oluşan, üstesinden gelinmesi zor olan, psikolojik olarak giderek bir zayıflamaya yol açan, fiziksel ve duygusal bitmişliğe, motivasyonun kaybına, sosyal ilişkilerde duyarsızlaşmaya, iş doyumsuzluğuna ya da iş verimsizliğine ve geleceğe dönük karamsarlığa neden olan bir durum olarak tanımlanabilir.

Öğretmenlerin işlerine yönelik algıları iş doyumu, iş yoğunluğu gibi stres yapıcı yaşam olayları ile kişilik, özyeterlik (Demirkol, 2012) başarıya güdülenme, içsel motivasyon, kendini gerçekleştirme (Gamsız vd., 2013) gibi psikolojik değişkenlerden etkilenir. Karşılaşılan bu durumlar öğretmenlerin bilgi, teknoloji vb. birçok alanda kendilerini geliştirme gayreti göstermemelerine yol açmaktadır (Abazaoğlu, 2014). Çalışmamızın odağında yer alan öğretmen tükenmişliği konusuna gelince alanyazında öğretmenlerin meslekî tükenmişliğine yönelik birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların örneklemini için bazen sadece bir branş seçilirken bazen de birçok branş üzerinde araştırmalar yürütülmüştür. Bu çalışmaların sonuçlarına değinmemiz gerekirse; Dolunay’ın (2001) öğretmenlerin tükenmişlik düzeyini araştırdığı çalışmada cinsiyet ve sosyo-ekonomik duruma göre meslekî tükenmişlik düzeyinin değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Girgin ve Baysal’ın (2005) öğretmenlerin meslekî tükenmişlik düzeyi ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey algısı değişkenlerine göre duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Avşaroğlu ve diğerlerinin (2005) öğretmenlerin meslekî tükenmişlikleri ile yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkileri araştırdığı çalışmada cinsiyete göre yaşam doyumu, tükenmişlik alt boyutları ve iş doyumu puan ortalamalarında anlamlı düzeyde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

farklılaşmaya ulaşamamıştır. Güllüce'nin (2006) öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini belirlemek için yaptığı araştırmada cinsiyete bağlı olarak duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında anlamlı ölçüde farklılaşmalar elde edilememiştir.

Otacıoğlu'nun (2008) müzik öğretmenlerinin tükenmişlik sendromu düzeyi ile sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada, tükenmişlik puanlarının cinsiyet ve ekonomik durumu algılama değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır. Gürbüz'ün (2008) öğretmenlerin iş tatmini ve meslekî tükenmişlik düzeylerini incelediği araştırmada aylık net gelir değişkenine göre toplam tükenmişlik puanlarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya ulaşamamıştır. Başol ve Altay'ın (2009) ilköğretim okulu yöneticilerinin ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmada erkek yöneticilerin ve öğretmenlerin daha fazla tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tulunay'ın (2010) sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik, örgütsel bağlılık ve örgütsel iletişim düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada cinsiyete göre anlamlı farklılıklar elde edilmiş ve kadınların tükenmişliğinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz'ın (2010) öğretmenlerin meslekî tükenmişliğini araştırdığı çalışmada tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet değişkenine bağlı olarak bütün alt boyutlarda anlamlı ölçüde farklılaşmadığı saptanmış ama kadınların puanının erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karacan'ın (2012) öğretmenlerin meslekî tükenmişliklerini incelediği bir başka çalışmada, alınan ücrete yönelik memnuniyet durumuna göre ücreti az bulanların tükenmişlik puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Gündoğdu'nun (2013) öğretmenler üzerinde iş doyumunu ile meslekî tükenmişlik ilişkisini araştırdığı çalışmada, cinsiyete göre gruplar arasında tükenmişlik alt boyutlarında anlamlı düzeyde bir farklılık gözlenmemiştir. Dincerol'un (2013) öğretmenlerin meslekî tükenmişliği ve iş tükenmişliğiyle ilgili yaptığı çalışmada cinsiyet değişkenine göre meslekî tükenmişlik toplam puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamış ama bayanların meslekî tükenmişlik ve iş tükenmişliğini, erkek öğretmenlere oranla daha fazla yaşadığı sonucu elde edilmiştir. Yalçın'ın (2013) ilköğretim okulu öğretmenlerinin meslekî tükenmişlik, stres, psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada kadın ve erkek öğretmenlerin meslekî tükenmişlik puanlarının anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Chesnutt'un (1997) öğretmenlerin tükenmişliği ile alınan sosyal destek arasındaki ilişkiyi ele aldığı araştırmada bu iki değişken arasında negatif bir ilişki olduğuna, sosyal destek ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında ters yönde bir ilişki olduğuna ve kadınların erkeklere göre daha fazla duygusal tükenme yaşadığına ulaşılmıştır.

Bunun yanısıra öğretmenlerin meslekî tükenmişliğini ölçen araştırmaların yanısıra diğer meslek gruplarına yönelik yapılmış araştırmalar da mevcuttur. Çankaya ve diğerlerinin (2012) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik puanlarında anlamlı farklılığa ulaşılmazken genel tükenmişlik düzeyinin 'nadiren' düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Seğmenli'nin (2001) yaptığı araştırmada algılanan ekonomik düzeyin bireylerin tükenmişlik yaşamalarında etkili olmadığı tespit edilmiştir. Akçamete ve diğerleri (2001), Ergin (1992) ve Girgin (1995) tarafından yapılan araştırmalarda cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığına ulaşılmıştır. Çoban ve Demir (2004) psikolojik danışmanların tükenmişlik düzeyleri ve maaşa ilişkin algılar arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada, maaşa ilişkin algı değişkenine göre meslekî tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu ve cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Naktiyok ve Karabey'in (2005) işkoliklik ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada cinsiyet ve gelir düzeyine göre öğretim üyelerinin tükenmişlik düzeylerinin anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığına ulaşılmıştır. Polat'ın (2006) spor işletmelerinde çalışan kişilerin tükenmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı araştırmada, meslekî tükenmişliğin yüksek olduğuna ve gelir düzeyinin tükenmişliği etkilemediğine ulaşılmıştır. Çına ve Sağlam'ın (2008) yaptığı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

çalışmada cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum gibi bireysel ve sosyal özelliklerin tükenmişlik üzerinde etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Türe'nin (2008) özel eğitim alanında çalışan psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü ile psikoloji bölümü mezunu bireysel eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerini araştırdığı çalışmada, cinsiyete göre erkeklerin duyarsızlaşma düzeylerinin bayanlardan daha yüksek olduğu ve duygusal tükenme ve kişisel başarı düzeyleri yönünden herhangi bir anlamlılığa rastlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çapri'nin (2008) eş tükenmişliğini yordayan değişkenlerle ilgili yaptığı çalışmada cinsiyet değişkeni açısından kadınların puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gümüş'ün (2009) futbol hakemlerinin meslekî tükenmişliğini araştırdığı çalışmada cinsiyet ve sosyo-ekonomik duruma gören tükenmişlik puanlarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Karaman'ın (2009) ilköğretim ve ortaöğretimdeki okul yöneticilerinin tükenmişliğini incelediği araştırmada, tükenmişlik puanları açısından okul çevresi gelir durumu yüksek olan yöneticilerin tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğuna ulaşılmıştır. Kayıklık'ın (2007) Kur'an kursu öğreticileriyle imam-hatiplerin tükenmişliğini karşılaştırmak için yaptığı çalışmada, bu iki grubun tükenmişlik puanları arasında farklılaşmaya ulaşılmıştır. Kayıklık'ın (2007) imam-hatipler üzerinde yaptığı çalışmada, işe yönelik motivasyonu artırmak dolayısıyla mesleki tükenmişliği azaltmak için memurların izninin artırılması, eğitimini yükseltmek isteyenlere imkân tanınması, başarılı olanların ödüllendirilmesi, maddi açıdan destek sağlanmasını önerilmiştir. Acar'ın (2010) akademisyenlerde yaşam doyumu, iş doyumu ve meslekî tükenmişlik ilişkisini araştırdığı çalışmada, cinsiyet açısından meslekî tükenmişlik puanlarında anlamlı sonuç elde edilememiş ama erkeklerin ortalamasının kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış; sosyo-ekonomik duruma göre ise hiçbir boyutta ve genel toplamda anlamlı sonuca ulaşılamamış ama sosyo-ekonomik düzeyi 1500-1999 tl arası olan grubun en yüksek ortalamaya, 2500 tl ve üzeri olan grubun ise en düşük ortalamaya sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Durdu'nun (2010) eğitim denetçilerinin meslekî tükenmişliğini araştırdığı araştırmada cinsiyete göre bayan eğitim denetçilerinin duygusal tükenmeleri, erkek eğitim denetçilerinin duygusal tükenmelerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cöbek'in (2010) tersane çalışanları üzerinde yaptığı ve meslekî tükenmişliğin iş tatmini üzerine etkisini araştırdığı çalışmada aylık gelir seviyeleri açısından tükenmişlik puanlarında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yine Boyar'ın (2011) muhasebe meslek gruplarının meslekî tükenmişlik düzeyini ele aldığı çalışmada, cinsiyetin meslekî tükenmişlik üzerinde etkisinin olmadığına ve gelir düzeyleri arttıkça tükenmişliğin her üç boyutunda da düşüş olduğuna ulaşılmıştır. Ganiyusufoğlu'nun (2011) akademisyenlerin meslekî tükenmişliğini incelediği çalışmada cinsiyet açısından bayanların düzeyi erkeklere göre daha yüksek olduğu elde edilmiştir. Yoleri ve Bostancı'nın (2012) akademisyenler üzerinde yaptığı çalışmada, cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik puanlarında anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. İçel'in (2013) akademisyenlerin duygusal zekâ düzeyleri ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada cinsiyete göre gruplar arasında tükenmişlik alt boyutları ortalamalarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiş ama kadınların tükenmişlik puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Çatır'ın (2014) ilköğretim kurumlarındaki yöneticilerin meslekî tükenmişlik ve örgütsel bağlılık ilişkisini araştırdığı çalışmada, kadın ve erkek yöneticilerin meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Patel (1996) tarafından yapılan araştırmada düşük maaşın tükenmişliğe etkisi olduğu tespit edilmiştir. Shi Kan'ın (2004) kaynakların adil dağıtımı ve kurallarda adil davranılmasının meslekî tükenmişliğe etkisini incelediği çalışmada, örgütsel adalet ile meslekî tükenmişlik arasında anlamlı ilişkiler olduğu ve meslekî tükenmişliğin demografik değişkenlerden etkilendiği sonucu elde edilmiştir.

Meslekî tükenmişlikle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle cinsiyet, yaş, çalışma yılı, medeni durum ve sosyo-ekonomik durum gibi değişkenler ele alınmıştır. Bu çalışmaların büyük

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

çoğunluğunda bu değişkenlerin meslekî tükenmişlik ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Meslekî tükenmişlik ile dindarlık eğilimi arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaya ise rastlanmamıştır.

Bilindiği gibi genel olarak bütün dinler, bireyler ve toplumlar için ahlaken iyi ve kişisel olarak tatmin edici bir hayatı kolaylaştıran pozitif davranışlar, ilkeler ve öğretilere sahiptir (Canda, 2009). Psikolojide yapılan güncel teorik ve pratik çalışmaların bir bölümü dostluk ilişkileri, duyguları ve davranışları etkileyen durumlar, resmi eğitim kurumları, kültürel inanç sistemleri, çeşitli meslek çalışanlarının mesleklerine yönelik tutumları ve dinî organizasyonlar üzerinde yoğunlaşır (Masten ve Reed, 2002). Bu noktada sosyal hayatta insanlar iyi olanın ne olduğunu belirlemek için normlar, dinî inançlar, kültürel örnekler gibi değer sistemlerini kullanır (Linley, Stephen ve ark. 2006). İnsanların mesleklerine ve işyerlerindeki ortamlara yönelik tutumlarını ve doğru tutumun ne olması gerektiğini belirleyen unsurların en önemlilerinden birisi de dindir. İbadet şekillerinin belirlemesinin yanında dünyevî meseleler, insani ilişkiler, sosyal hayat gibi dünya hayatının çeşitli problemleriyle ilgilenen İslam dini de akıl ile duygunun, söz ile fiilin, birey ile toplumun uyumuna odaklanır. Bu noktada bireylerin sosyal hayatına etki eden dini yaşantısı ile sosyal boyutu olan mesleğine yönelik tutumu arasında bir ilişki bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

Hangimizin iyi işler yapacağını sınamak için hayatın ve ölümün yaratıldığı (Mülk, 67/2) ifade edilen Kur'an'da, dinin birey ve toplum hayatında oynadığı fonksiyonu belirten, sabrı ve metaneti tavsiye eden sosyal ilişkilere yönelik birçok ayet vardır. İyiliğin emredilip kötülükten men edilmesi (Ali İmran, 3/114; Araf, 7/165;), insanlara iyilikle muamele yapılması (Enbiya, 21/90; Mü'minün, 23/61; Araf, 7/170), doğru söz söylenmesi (Ahzab, 33/70) doğru işler yapılması (Ankebut, 29/58; Hud, 11/11; Bakara, 2/25; Bakara, 2/65) gerektiği; bütün bunların sonucunda karşılığının mutlaka alınacağı (Bakara, 2/277; Ali İmran, 3/57; Nisa, 4/173) ifade edilir. Ayrıca Allah'ın açık ve gizliden yapılan çirkin işleri sevmediği (Araf, 7/33), Kur'an'ın sınırlarını çizdiği iyi işler (Araf, 7/33) yapanların emeklerinin zayi olmayacağı (Kehf, 18/103-104) belirtilir. Din, iradeyi ve ahlaki güzelleştiren, düşüncüyü geliştiren, zararlı şeylerin ortaya çıkmasını engelleyen ve toplumsal hayatın uyumunu amaçlayan bir vasıta. Bu noktada hak ve adaleti sağlamak (Nahl, 16/90), iyiliği emredip kötülükten sakındırmak (Ali İmran, 3/114) ve erdemli davranışlar sergilemek (Araf, 7/165) İslam'ın yapılmasını istediği en temel gerekliliklerdendir. Bu nedenle dinin meslekî tutum üzerinde etkisinin olması beklenen bir sonuçtur.

Sosyal bilimlerden olan psikolojide ve sosyolojide, dinin daha çok işlevsel boyutu ele alınır. Dinin insanın duyguları, düşünceleri ve davranışları üzerinde etki ederek, insan hayatına katkı sunduğunu (James, 2002); insanın katlanılmaz sıkıntılarını tahammül etmesini kolaylaştırdığını (Freud, 2009); bireysel ve toplumsal sağlığa katkı sağlayarak insanın davranışlarını yönlendirmede etkili olduğunu (Jung, 2010); her insanın kendisine hedef ve ortak davranış biçimi sunan bir dine ya da değerler sistemine ihtiyaç duyduğunu ve ona bağlı olduğunu (Fromm, 2010); insanların kendini gerçekleştirme yardımcı olacak iyilik, doğruluk, adalet, sadelik gibi varlık değerlerine önem verdiğini (Maslow, 2001); başka hiçbir yerde elde edemeyecekleri bir anlam ve güven duygusu verdiğini (Frankl, 2014); fert ve toplumun birlik ve beraberliği için istenen mükemmel bir düzeni tesis ettiğini (Comte, 1952) belirten araştırmalarda dinin fonksiyonelliğine vurgu yapılmıştır.

Bu bağlamda din, Allah tarafından akıl sahibi insanlara yol gösterici olarak gönderilen, dünya hayatı ve ahiretle ilgili bilgiler içeren, sosyal hayata dair geniş kapsamlı ifadeler yer alan, ibadetlerin nasıl yapılacağını bildiren, bireysel ve toplumsal yanı olan, kurallar ve uygulamalar açısından sistemleşen, inanların hayatında işlevsel bir özelliğe sahip olan, değer biçme ve yaşam tarzına yönelik olarak psikolojik ve sosyolojik özelliği ağır basan, çoğu zaman aşkın/doğüstü toplumsal bir kurum olarak tanımlanabilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Gerek Kur'an'ın beyanlarında gerekse psikolojik ve sosyolojik bakış açılarındaki din tanımlarında dikkat çeken noktaların başında dinin sosyal hayatla iç içe olan bir olgu olmasıdır. Meslekler de sosyal hayatın unsurlarından biridir. Dolayısıyla meslekî çalışma ortamlarındaki tutumların dini duygu, düşünce ve davranıştan etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu noktada dinin insan hayatına yansıyan yönüne dikkat çeken Maslow (2001), Jung (2010), Frankl (2014) gibi psikologlar tarafından insan gelişiminin temel ve pozitif bir unsuru olarak düşünülen dindarlık kavramına değinmek gereklidir.

Bireylerin özellikle psikolojik ve sosyal yönüyle ilişkili olan dindarlık karakter gelişimi, değerkâmlık, iş motivasyonu ve sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olan birkaç süreç ya da sonuçla bağlantılıdır (Zinnbauer, 2009). Dindarlık, bireyin hayatını dinin gereklerine göre düzenlemesidir. Dindar olmak için dini inanç, dini bilgi, dini duygu ve dini pratikler gerekir. Glock'a (1959) göre dindarlık, bireyin inandığı din ile ilgili bilgisi, bu bilgisine dayalı oluşan inancı, inancına uygun olarak ortaya koyduğu dinî tutum ve davranış biçimidir. Dinin emir ve yasaklarına uygun bir şekilde bireyin gerçekleştirdiği ibadetler, tecrübeler, duygular, dinî hayatına ait tüm yaşantılar ve bunların hayatın din dışında kalan diğer alanlarında etkisi de dindarlığına işaret eder.

Bireylerin yaptığı eylemler toplumsal nitelikli ise toplumsal zararı düşünülerek bu eylemler engellenmelidir. Doğrudan topluma yönelik bir düzenle ilgili olan mesleğini icra edememek, iş motivasyonunu kaybetmek, resmî kurumlarda işini yeterli düzeyde yapamamak gibi toplumsal içerikli konularda müdahale edilmelidir. Genelde bütün semavi dinlerde olduğu gibi İslam'da da insanın hürriyetinin yanında sorumluluğu da vardır. Bu noktada bireye ve topluma düşen görevler bulunur.

Bireysel ve toplumsal açıdan ayrı bir öneme sahip olan dindarlık, bireyin yaşantısında dinin yerini ve önemini ifade eden, onun dine inanma ve bağlanma biçimini ve düzeyini gösteren çok boyutlu bir kavramdır. Bireyin psikolojik süreçlerini de işin içine katarak sergilediği gözlemlenebilir tepkiler ya da verdiği cevaplar olan dindarlığı bireyin ifade ettiği duygu, düşünce ve davranışlar yoluyla ölçebiliriz. Bu noktada bireyin dinî inançları, duyguları, düşünceleri, şüpheleri, dinî tutum ve davranışları, dine yaklaşımı, dinî esasları değerlendiriş tarzı gibi dinle ilgili yaptığı her şey onun dindarlığını meydana getirmektedir (Dağcı, 2014).

Kur'an'da tükenmişlik ve bıkmışlığın oluşmasını engellemeye yönelik ifadeler mevcuttur. Çirkin işlerden kaçınılması gerektiği, kötü tutumları olanlara karşılığının mutlaka verileceği ve öfkelerini yenerek hataları bağışlayanların ahirette iyi insanlar arasında yer alacağı belirtilir (Şura, 42/36-40). Bu ayet, meslek hayatında karşılaşılan durumlarda nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğine bir işaret kabul edilebilir. Sonuç olarak dinin bir yönüyle iman ve inanç, bir yönüyle davranış ve ritüel, diğer yönüyle duygu ve düşünceyi içine alan bir bütünlüğü ifade eden yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Böyle bir düşünceden hareketle bu çalışmada da mesleki tükenmişlik ile dindarlık eğilimi arasındaki ilişki ampirik yöntemlerle test edilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma, aynı soruları yanıtlayan çok sayıda yanıtlayıcı örnekler üzerinden birçok değişkeni ölçen ve birden fazla hipotezi test eden davranışlar, deneyimler ya da özelliklerden çıkarımlar yapan bağıntısal bir çalışma olması nedeniyle tarama çalışması grubunda yer almakta ve aynı zamanda çok sayıda veriyi ekonomik olarak elde etmeye imkân sağlayan anket araştırmaları kapsamına girmektedir (Neuman, 2007: 395-400).

Ampirik bir araştırma olan bu çalışma sunulan hipotezler doğrultusunda dindarlık eğilimi ve meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi istatistiksel teknikler kullanılarak tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, konu ile ilgili dindarlık eğilimini ifade eden anket maddeleri, meslekî

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

tükenmişlik ölçeği ve bağımsız değişkenleri kapsayan sorulardan oluşan bir anket formunun katılımcılar tarafından doldurulması sağlanmıştır. Anketlerle ulaşılan veriler SPSS (16.0) istatistik paket programı kullanılarak bilgisayara aktarılmıştır. Son aşamada ise dindarlık eğiliminin meslekî tükenmişliğe etkisi ve demografik değişkenler ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi ise dindarlık eğilimi ve meslekî tükenmişlikle ilgili daha önce yapılmış çalışmaların taranmasıyla oluşturulmuş ve mevcut araştırma bulguları literatürde bu konuyla ilgili yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla bir bütünlük içinde değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırma Gümüşhane il merkezinde bulunan MEB'e bağlı ilkököl, ortaokul ve liselerde çeşitli branşlarda görev yapan 62'si erkek ve 78'i bayan toplam 140 öğretmen üzerinde 2014-Haziran ayında gerçekleştirilmiştir. Bu üç okul türünün ve bütün branşların seçilmesinde, zengin bir örnekleme ulaşmayı ve genellenabilirliği artırmayı amaçlamamız etkili olmuştur. Örneklem, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden olan tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur (Neuman, 2007: 320). Bunun yanında örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

Sınırlıklar

Araştırmanın daha sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebilmesi ve daha geçerli sonuçlara ulaşılabilmesi için birtakım sınırlılıklarla hareket edilmiştir: Araştırma bulguları 2014 yılı Haziran ayında Gümüşhane il merkezinde bulunan ilkököl, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerle sınırlıdır. Araştırma, 140 denekten oluşan bir örneklem grubu ile sınırlıdır; elde edilen sonuçların genellenmesinde dikkatli olmak gerekir. Araştırma belirli bir zaman aralığında yapıldığı için anlık bir çalışmadır; zamanla deneklerin düşünce inanç ve tutumlarının değişebildiği için araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır. Bunun yanında çalışma boylamsal değil, kesitsel olduğu için elde edilen bulguları çalışmanın yapıldığı duruma göre yorumlamak gerekir. Araştırmada, ulaşılan dindarlık eğilimi ve meslekî tükenmişlik düzeyine ait bulgular, kullanılan ölçeklerin ve anket sorularının ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.

Veri Toplama Araçları

Uygulamalı bir araştırma olan bu çalışmada veri toplama aracı olarak *meslekî tükenmişlik envanteri* ile araştırmacılar tarafından hazırlanan ve *dindarlık eğilimine* yönelik maddelerden oluşan bir anket formu kullanılmıştır.

Meslekî Tükenmişlik Envanteri (MTE): Çalışmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi için kullandığımız Maslach Tükenmişlik Envanteri (MTE), Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilmiş ve Çam (1992) ile Ergin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek toplamda 22 madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar, *duygusal tükenme* (1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20), *duyarsızlaşma* (5, 10, 11, 15, 22) ve *kişisel başarı* (4, 7, 9, 12, 18, 19, 21) boyutlarıdır. Beşli derecelendirme şekline dönüştürülen ölçeğin dereceleri *hiçbir zaman*, *çok nadir*, *bazen*, *çoğu zaman* ve *her zaman* şeklindedir. Kişisel başarı boyutunda yer alan olumlu ifadeler ters kodlanmasıyla elde edilen puanların ve diğer iki boyuttaki olumsuz ifadelerden elde edilen puanların toplanmasıyla toplam tükenmişlik puanı elde edilir. Bu toplam puanın yüksek olması yüksek meslekî tükenmişliği işaret eder (Maslach ve Jackson, 1981). Çam (1992) ile Ergin (1992) ölçeğin güvenilirliğinden 0.84 düzeyinde yüksek bir Cronbach Alpha katsayısı elde etmiştir. Bu çalışmada ise .87 seviyesinde yüksek düzeyde bir Cronbach Alpha katsayısına ulaşılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Verilerin Analizi

Verilerin analizi sırasında, uygulanan anket maddeleri ve meslekî tükenmişlik ölçeği verileri sayısal değerlere dönüştürülmüş, daha sonra toplam puanların hesaplanmasına geçilmiştir. Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (16,0) istatistik paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların meslekî tükenmişlik puan ortalamaları (\bar{X}) ve standart sapmaları ($St\bar{o}$) hesaplanmıştır. Araştırmada iki gruplu bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasında anlamlı farklılığını tespit etmek için parametrik testlerden bir olan *Bağımsız Gruplar t-Testi* kullanılmıştır. İki den fazla grubu olan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerle arasında anlamlı farklılığı belirlemek amacıyla parametrik testlerden bir olan *Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA* testi ve bu farklılığın nerden kaynaklandığını tespit etmek için *Post-Hoc* testlerinden *Scheffe* ve *LSD* testi uygulanmıştır. Ayrıca hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi “0.05” olarak alınmıştır.

Araştırmanın Problemleri

Çalışmanın temel problemini “Dindarlık eğilimine göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanlarında anlamlı düzeyde farklılıklar var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır. Dindarlık eğiliminin alt boyutları olarak düşünülen maddeler bağımsız değişken olarak değerlendirilmiş ve buna göre ibadete yönelik motivasyon durumu, duaya yönelik motivasyon durumu, yardım etme davranışı ve ahirete inanma duygusu değişkenleri açısından gruplar arasında meslekî tükenmişlik puan ortalamasının farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir. Ayrıca araştırmanın temel problemi doğrultusunda aşağıda sıralanan alt problemlere de cevap aranmıştır:

1. Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları sosyo-ekonomik durum algısına göre farklılaşmakta mıdır?
3. İbadete yönelik motivasyon durumuna göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik düzeyi açısından anlamlı farklılık var mıdır?
4. Duaya yönelik motivasyon durumuna göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik düzeyi açısından anlamlı farklılık var mıdır?
5. Yardım etme davranışını sergileme durumuna göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik düzeyi açısından anlamlı farklılık var mıdır?
6. Ahirete inanma duygusu durumuna göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik düzeyi açısından anlamlı farklılık var mıdır?

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezini “Dindarlık eğilimine göre gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanlarında anlamlı düzeyde farklılıklar vardır.” ifadesi oluşturmuştur. Temel hipotezden hareketle aşağıdaki alt hipotezler de sınanmıştır:

- A₁. Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları cinsiyete göre farklılaşmaktadır.
- A₂. Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları sosyo-ekonomik durum algısına göre farklılaşmaktadır.
- B₁. İbadete yönelik motivasyon ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılıklar vardır.
- B₂. Duaya yönelik motivasyon ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- B₃. Yardım etme davranışı ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.
- B₄. Ahirete inanma duygusu ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.

BULGULAR

Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

DEĞİŞKEN		N	%	DEĞİŞKEN		N	%		
1	Cinsiyet	Erkek	62	44.3	5	Eğitim Durumu	Lisans	112	80.0
		Kadın	78	55.7			Lisansüstü	28	20.0
2	Yaş	30'dan küçük	44	31.4	6	Okul Türü	Lise	75	53.6
		30-40 arası	73	52.1			Ortaokul	35	25.0
		40'tan büyük	23	16.4			İlkokul	30	21.4
3	Medeni Durum	Evli	102	72.9	7	Sosyo-ekonomik Durum	Düşük	2	1.4
		Bekar	38	27.1			Ortanın altı	11	7.9
4	Görev Yılı	5 yıldan az	39	27.9			Orta	91	65.0
		5-10 yıl arası	41	29.3			Ortanın üstü	34	24.3
		10 yıldan fazla	60	42.9			Yüksek	2	1.4
TOPLAM		140	100.0	TOPLAM		140	100.0		

Örneklemin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, görev yılı, okul türü ve sosyo-ekonomik duruma göre dağılımı Tablo I'de verilmiştir. Buna göre cinsiyete göre dağılım incelendiğinde örneklem grubunun %44.3'ü (n=62) erkeklerden, %55.7'si (n=78) ise kadınlardan oluşmuştur. Buna göre kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Yaşa göre dağılımın %31.4'ü (n=44) 30'dan küçük olan grupta; %52.1'i (n=73) 30-40 arası grupta; %16.4'ü (n=23) 22-24 yaş arası grupta; %3.4'ü (n=17) 40'tan büyük grupta yer aldığı görülür. Dolayısıyla örneklemin yarısından fazlasını 30-40 yaş arası grup oluşturur. Medeni duruma göre dağılım incelendiğinde örneklemin %72.9'unu (n=102) evliler, %27.1'ini (n=38) bekârlar oluşturur. Dolayısıyla evlilerin sayısı bekârlardan yüksek oranda fazladır. Görev yılına göre dağılımın %27.9'u (n=39) 5 yıldan az; %29.3'ü (n=41) 5-10 yıl arası; %42.9'u da 10'yıldan fazla olan grupta yer alır. Dolayısıyla 10 yıldan fazla olan gruptakilerin sayısı diğer iki gruptakilerin sayılarından oldukça fazladır. Eğitim durumuna göre dağılımın %80.0'ı (n=112) lisans; %20.0'si (n=28) ise lisansüstü mezundur. Dolayısıyla lisans mezunu olanların sayısı yüksek lisans mezunu olanlardan oldukça fazladır. Okul türüne göre dağılıma bakıldığında %53.6'sı (n=75) lise; %25.0'ı (n=35) ortaokul; %21.4'ü ise ilkokulda görev yapmaktadır. Dolayısıyla liselerde görev yapan öğretmen sayısı en fazla iken ilkokulda görev yapan öğretmen sayısı ise en azdır. Sosyo-ekonomik durum algısına göre dağılımına bakıldığında %1.4'ü (n=2) düşük; %7.9'u (n=11) ortanın altı; %65.0'ı orta; %24.3'ü (n=34) ortanın üstü; %1.4'ü ise yüksek düzeyde yer almaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik durumunu orta düzey olarak algılayanların sayısı diğer gruptakilerden oldukça fazladır.

1. Cinsiyet İle Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Cinsiyet	N	X	Sd	t	p
Erkek	62	46.35	10.72	1.10	.421
Kadın	78	48.25	9.67		

Tablo II cinsiyet ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Yapılan analiz neticesinde meslekî tükenmişlik ölçeğinden alınan puanların cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır (t=1,10; p>.05). Tablo II'de yapılan Bağımsız Gruplar t-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Testi sonucunda erkeklerin meslekî tükenmişlik puanı ortalamaları 46.35 ve kadınların meslekî tükenmişlik puanı ortalamaları ise 48.25'tir. Buna göre erkeklerin meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puan ortalaması kadınlara göre daha yüksektir. Dolayısıyla erkek ve kadınların puan ortalamaları istatistiksel olarak cinsiyet gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılıklara ulaşılabilir.

2. Sosyo-Ekonomik Durum Algısı İle Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Tablo III: Sosyo-ekonomik durum algısı ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiye yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonuçları

Sosyo-ekonomik durum algısı	N	%	Xtö	Stö
1 Düşük	2	1,4	34,50	,707
2 Ortanın altı	11	7,9	53,27	8,695
3 Orta	91	65,0	48,17	9,921
4 Ortanın üstü	34	24,3	43,79	10,137
5 Yüksek	2	1,4	55,00	2,828
Toplam	140	100,0	47,41	10,157
F= 3.435; p=.010; p<.05			Scheffe: 2/4; 3/4;	

Tablo III sosyo-ekonomik durum algısı ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yapılan analiz neticesinde örneklem grubunun meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların sosyo-ekonomik durum algısına göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (p<.05). Tablo III'te yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonucunda sosyo-ekonomik durum gruplarının meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılıklar elde edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi uygulanmış ve farklılığın kaynağının 'ortanın altı' (2. Grup) grubunda yer alanlar ile 'ortanın üstü' (4. Grup) grubunda yer alanlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benzer biçimde "orta" (3. Grup) grubunda yer alanlar ile "ortanın üstü" (4. Grup) grubunda yer alanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre sosyo-ekonomik durum algısı gruplarının meslekî tükenmişlik puan ortalamalarında en düşük ortalamaya 'düşük' grubundakiler (Xtö=34.50) sahip iken en yüksek meslekî tükenmişlik puan ortalamasına ise 'yüksek' grubundakilerin (Xtö=55.00) sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

3. İbadete Yönelik Motivasyon Durumu ile Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Tablo IV: İbadete yönelik motivasyon durumu ile meslekî tükenmişlik puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA

İbadete yönelik motivasyon ¹	N	%	Xtö	Stö
1 Biraz	43	30.7	8.76	1.18
2 Çok	69	49.3	7.60	0.20
3 Pek çok	28	20.0	4.85	.01
Toplam	40	100.0	7.41	0.15
F= 56.665; p=.000; p<.05			Scheffe: 1/3; 2/3	

Tablo IV *ibadete yönelik motivasyon* durumu ile meslekî tükenmişlik puanları arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Yapılan analiz neticesinde örneklem grubunun meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların *ibadete yönelik motivasyon* durumuna göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (p<.05). Tablo IV'te yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonucunda *ibadete yönelik motivasyon* durumu gruplarının meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılıklar elde edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi uygulanmış ve farklılığın kaynağının 'biraz' (1. Grup) grubunda yer alanlar ile 'pek çok' (3. Grup) grubunda yer alanlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benzer biçimde 'çok' (2. Grup) grubunda yer

¹Cümlenin aslı "*İbadet ederken Allah'ın huzurunda olduğumu düşünerek duyulanırım*" şeklindedir.

alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ibadete yönelik motivasyon durumu gruplarının meslekî tükenmişlik puan ortalamalarında en düşük ortalamaya ‘pek çok’ grubundakiler ($X_{t\bar{o}}=44.85$) sahip iken en düşük meslekî tükenmişlik puan ortalamasına ise ‘biraz’ grubundakilerin ($X_{t\bar{o}}=48.76$) sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

4. Duaya Yönelik Motivasyon İle Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Tablo V: Duaya yönelik motivasyon/güdüsi ile meslekî tükenmişlik puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA					
Duaya yönelik motivasyon ²		N	%	X _{t\bar{o}}	St _{\bar{o}}
1	Biraz	11	7.8	51.00	9.15
2	Çok	45	32.1	47.60	9.34
3	Pek çok	84	60.0	46.84	10.69
Toplam		140	100.0	47.41	10.15
F= 34.856; p=.000; p<.05			Scheffe: 1/2; 1/3; 2/3		

Tablo V duaya yönelik motivasyon durumu ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yapılan analiz neticesinde örneklem grubunun meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların duaya yönelik motivasyon durumuna göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (p<.05). Tablo V’te yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonucunda duaya yönelik motivasyon gruplarının meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılıklar elde edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi uygulanmış ve farklılığın kaynağının ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘çok’ (2. Grup) grubunda yer alanlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benzer biçimde ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘pekçok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar; ‘çok’ (2. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grupta yer alanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre duaya yönelik motivasyon durumu gruplarının meslekî tükenmişlik puan ortalamalarında en düşük ortalamaya ‘pek çok’ grubundakiler ($X_{t\bar{o}}=46.84$) sahip iken en yüksek meslekî tükenmişlik puan ortalamasına ise ‘biraz’ grubundakilerin ($X_{t\bar{o}}=51.00$) sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

5. Yardım Etme Davranışı İle Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Tablo VI: Yardım etme davranışı ile meslekî tükenmişlik puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA					
Yardım etme davranışı ³		N	%	X _{t\bar{o}}	St _{\bar{o}}
1	Biraz	16	11.4	50.31	11.52
2	Çok	30	21.4	47.60	8.16
3	Pek çok	94	67.1	46.86	10.49
Toplam		140	100.0	47.41	10.15
F= 20.860; p=.000; p<.05			Scheffe: 1/2; 1/3; 2/3		

Tablo VI yardım etme davranışı ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Yapılan analiz neticesinde örneklem grubunun meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların yardım etme davranışına göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (p<.05). Tablo VI’da yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonucunda yardım etme davranışı gruplarının meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılıklar elde edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi uygulanmış ve farklılığın kaynağının ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘çok’ (2. Grup) grubunda yer alanlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benzer biçimde ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar; ‘çok’

²Cümlenin aslı “*Dua ettiğimde Allah’ın duamı kabul edeceğini ümit ederek duyulanırım*” şeklindedir.

³Cümlenin aslı “*Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir coşku ve huzur duyurum*” şeklindedir.

(2. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre yardım etme davranışı gruplarının meslekî tükenmişlik puan ortalamalarında en düşük ortalamaya ‘pek çok’ grubundakiler ($X_{t\bar{o}}=46.86$) sahip iken en yüksek meslekî tükenmişlik puan ortalamasına ise ‘biraz’ grubundakilerin ($X_{t\bar{o}}=50.31$) sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

6. Ahirete İnanma Durumu İle Meslekî Tükenmişlik İlişkisi

Tablo VII: Ahirete inanma durumu ile meslekî tükenmişlik puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA

Dini duyguda ahiret inancı ⁴		N	%	$X_{t\bar{o}}$	$S_{t\bar{o}}$
1	Biraz	31	22.1	46.90	10.13
2	Çok	53	37.9	46.75	11.15
3	Pek çok	56	40.0	48.32	9.25
Toplam		140	100.0	47.41	10.15
F= 23.032; p=.000; p<.05			Scheffe: 1/2; 1/3; 2/3		

Tablo VII ahirete inanma durumu ile meslekî tükenmişlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yapılan analiz neticesinde örneklem grubunun meslekî tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların ahirete inanma durumuna göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır ($p<.05$). Tablo VII’de yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi-ANOVA sonucunda ahirete inanma durumu grupları ile meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılıklar elde edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi uygulanmış ve farklılığın kaynağının ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘çok’ (2. Grup) grubunda yer alanlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benzer biçimde ‘biraz’ (1. Grup) grubunda yer alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar; ‘çok’ (2. Grup) yer alanlar ile ‘pek çok’ (3. Grup) grubunda yer alanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ahirete inanma durumu gruplarının meslekî tükenmişlik puan ortalamalarında en düşük ortalamaya ‘çok’ grubundakiler ($X_{t\bar{o}}=46.75$) sahip iken en yüksek meslekî tükenmişlik puan ortalamasına ise ‘pek çok’ grubundakilerin ($X_{t\bar{o}}=48.32$) sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

A₁.“Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları cinsiyete göre farklılaşmaktadır.” hipotezi doğrulanmamıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ($p>.05$). Meslekî tükenmişlikle ilgili yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda, çalışmamızı destekleyerek cinsiyet gruplarına göre meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara ulaşılamamıştır (Dolunay, 2001; Çoban ve Demir, 2004; Aşvaroğlu ve diğerleri, 2005; Naktiyok ve Karabey, 2005; Güllüce, 2006; Gürbüz, 2008; Türe, 2008; Gümüş, 2009; Acar, 2010; Boyar, 2011; Ganiyusufoglu, 2011; Gündoğdu’nun, 2013; Yalçın, 2013; İçel’in, 2013; Dincerol, 2013; Çatır, 2014). Yapılan bu uygulama çalışması da daha önce yapılan çalışmaları desteklemiş ve cinsiyet gruplarına göre meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilememiştir.

Bunun yanında cinsiyet gruplarının meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilen araştırmalar da mevcuttur (Ergin, 1992; Girgin, 1995; Chesnutt, 1997; Akçamete ve diğerleri, 2001; Shi Kan, 2004; Girgin ve Baysal, 2005; Otacioğlu, 2008; Çına ve Sağlam, 2008; Çapri, 2008; Karaman, 2009; Başol ve Altay, 2009; Cöbek, 2010; Tulunay, 2010; Yılmaz, 2010; Durdu, 2010). Çalışmamızı destekleyen ve kadınların meslekî tükenmişlik ölçeği puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğuna ulaşan çok sayıda araştırma vardır

⁴Cümlelerin aslı “Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyuyorum” şeklindedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

(Chesnutt, 1997; Çapri, 2008; Tulunay, 2010; Yılmaz, 2010; Durdu, 2010; Ganiyusufoglu, 2011; İçel'in, 2013; Dincerol, 2013). Bunun yanında erkeklerin meslekî tükenmişlik ölçeği puan ortalamalarının kadınlardan daha yüksek olduğuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Başol ve Altay, 2009; Acar, 2010).

A₂.“Meslekî tükenmişlik ölçeği puanları sosyo-ekonomik durum algısına göre farklılaşmaktadır.” hipotezi doğrulanmıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (p<.05). Meslekî tükenmişlikle ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğunda, sosyo-ekonomik duruma göre meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaya ulaşılmıştır (Patel, 1996; Çoban ve Demir, 2004; Shi Kan, 2004; Girgin ve Baysal, 2005; Otacıoğlu, 2008; Çına ve Sağlam, 2008; Karacan, 2012; Boyar, 2011). Bunun yanında sosyo-ekonomik durum gruplarına göre meslekî tükenmişlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilemeyen araştırmalar da mevcuttur (Dolunay, 2001; Seğmenli, 2001; Naktiyok ve Karabey, 2005; Polat, 2006; Gürbüz, 2008; Gümüş, 2009; Acar, 2011). Çalışmamızı destekleyen ve yüksek sosyo-ekonomik düzey grubunda olanların meslekî tükenmişlik ölçeği puan ortalamalarının diğer gruplardan daha yüksek olduğuna ulaşan bir araştırmaya (Boyar, 2011) ulaşılabilmektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzey grubunda olanların meslekî tükenmişlik ölçeği puan ortalamalarının diğer gruplardan daha yüksek olduğuna ulaşan yine bir araştırmaya (Acar, 2011) rastlanmıştır.

B₁.“İbadete yönelik motivasyon ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılıklar vardır.” hipotezi doğrulanmıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma elde edilmiştir (p<.05). Bu veriden yola çıkarak ibadete yönelik motivasyonun meslekî tükenmişliği azaltıcı bir tutum içerdiği ifade edilebilir. Bu sonuç ibadete yönelik motivasyon ile meslekî tükenmişlik arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ima etmektedir. Bu beklediğimiz bir sonuçtur. Çünkü dini öğretilerin genel olarak yapılan işi hakkıyla yapmaya teşvik ettiği, meslekî tükenmişlik davranışı sergilemeyi hoş görmediği ifade edilebilir. Kur'an'da sabırsız ve hırslı olan insanların ancak kendisine zararı olan konularda tepki verdiklerini, ibadetlerini yerine getirenlerin ise bunun istisnası olduğu (Mearic, 70/19-20) belirtilir. Bu ayetten yola çıkarak ibadet etmenin bireyin mesleğine yönelik motivasyonu üzerinde olumlu etki doğurabileceği ifade edilebilir.

B₂.“Duaya yönelik motivasyon ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.” hipotezi doğrulanmıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (p<.05). Bu verilerden yola çıkarak dinlerdeki dua ritüeli ya meslekî tükenmişliğin oluşturduğu yanlışları zamanla düzeltmekte ya da meslekî tükenmişliğin ortaya çıkmasını temelden engellemektedir. Bu anlamda duaya yönelik motivasyonun meslekî tükenmişliği azaltıcı bir tutum içerdiği ifade edilebilir. Yine kültürel çevremizi kuşatması yönüyle İslam dini düşünüldüğünde dua ibadeti inanan bireyin işine yönelik motivasyonun geliştirdiği ifade edilebilir. Bunun yanında iyi bir dindar için pek çok zâfiyetle başa çıkmada dua önerilebilir. Kur'an'da insanların sadece günlük işlerinde bir olumsuzlukla karşılaştığında değil, her zaman dua yapmaları gerektiğine (Yunus, 10/12) vurgu yapılır. Bu ayetten yola çıkarak dua etmenin bireyin mesleğine yönelik motivasyonu üzerinde olumlu etki doğuracağı ifade edilebilir. Yine Nuh peygamberin duası sayesinde kendisini ve ailesinin sıkıntıdan kurtardığı (Enbiya, 21/76, 84, 88) belirtilerek duanın önemine peygamber hayatından örnek sunulur.

B₃.“Yardım etme davranışı ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.” hipotez doğrulanmıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (p<.05). Bu verilerden yola çıkarak dinlerin yardım etmeye teşvik etmesi meslekî tükenmişliğin oluşturduğu yılgınlığı zamanla yenmeye ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

meslekî tükenmişliğin ortaya çıkmasını baştan engellemeye yönelik bir ifade kabul edilebilir. Bu anlamda yardım etme davranışının meslekî tükenmişliği azaltıcı bir tutum içerdiği ifade edilebilir. Kur'an'da adaletli olmak, iyilik yapmak emredilirken hayâsızlık, fenalık ve azgınlıktan da men edilir (Nahl, 16/90). Bu ayetten yola çıkarak yardımlaşmanın bireyin meslekî tükenmişliğini önlemede olumlu etki yapacağı ifade edilebilir. Yine Kur'an'da sırf Allah rızası için insanlara faydalı olmak için çalışanlara büyük bir mükâfat verileceği (Nisa, 4/114) ve iyilik üzerinde yardımlaşmayı emretmesi (Maide, 5/2) de yardımlaşmanın bireyin günlük ilişkilerinde ve sosyal hayatındaki önemine işaret ettiği söylenebilir.

B₄.“Ahirete inanma duygusu ile meslekî tükenmişlik puanları arasında anlamlı farklılık vardır.” hipotezi doğrulanmamıştır. Gruplar arasında meslekî tükenmişlik puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır (p>.05). Bu durum ahirete inanan ve dindarlık eğilimine sahip birinde beklenen bir sonuç değildir. Çünkü Kur'an'da dünya hayatının ahiretin yanında çok az bir kıymetinin olduğunu (Ra'd, 13/26), Dünya hayatına ahiretten daha fazla önem verenlerin yanlış yolda olduğunu (İbrahim, 14/3), bu dünyada yapılan bir iyiliğin ahirette karşılığının mutlaka alınacağını (İsra, 17/72; Zümer, 39/10), bazı insanların samimiyetsizliklerinden dolayı kendisine bir hayır dokunduğunda gönlünün hoş olduğu ama başına bir kötülük geldiğinde ise isyana sürüklendiğini ve bunların ahirette zararlı olacağını (Hac, 22/11), insanlar arasındaki hayâsızlığı yayanlara ahirette kötü bir karşılık verileceğini (Nur, 24/19) belirten ayetler zıtlık oluşturur. Örnekleme yer alanların ahirete inanmaları onların meslekî tükenmişliğini etkilemesi gerekirken tersi bir sonuçla karşılaşılmıştır. O halde örnekleme yer alan katılımcılar ahirete inanma duygularını günlük hayata yansıtmada yetersiz kaldıkları ifade edilebilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre sosyo-ekonomik durum değişkeni açısından meslekî tükenmişlik puanları anlamlı şekilde farklılaşırken cinsiyet değişkeni açısından ise anlamlı farklılıklara ulaşılamamıştır. Araştırmanın hipotezlerinde dindarlık eğilimini belirlemeye yönelik anket maddelerine göre tükenmişlik düzeyinin anlamlı düzeyde farklılaşacağı tahmin edilmiş; dindarlık eğilimi ibadete yönelik motivasyon, duaya yönelik motivasyon, yardım etme davranışı ve ahirete inanma duygusu açılarından test edilmiştir. Dindarlık eğilimini belirlemeye yönelik maddelerden sadece ahirete inanma durumu maddesinde farklılığa ulaşılamazken ibadete yönelik motivasyon, duaya yönelik motivasyon ve yardım etme davranışı maddelerinde anlamlı düzeyde farklılıklara ulaşılmıştır.

Sonuç olarak dindarlık eğilimi ile meslekî tükenmişlik arasında anlamlı ilişkiler vardır. Dolayısıyla ibadete yönelik motivasyon, duaya yönelik motivasyon ve yardım etme davranışının bu çalışma sınırları içinde meslekî tükenmişlikle ilişkisi olduğu kabul edilebilir. Çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak şu önerilerde bulunulabilir: Dindarlığın inanç, duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla meslekî tükenmişlik ilişkisi incelenebilir. Buna ek olarak mesleki tükenmişliğin alt boyutlarıyla dindarlık ilişkisi de çalışılabilir. Bunun yanında mesleki tükenmişliğin alt boyutlarıyla dindarlığın alt boyutları arasındaki ilişki araştırılabilir. Farklı örneklem grupları üzerinde mesleki tükenmişlik ve dindarlık arasındaki ilişki de incelenebilir. Mesleki tükenmişlik ve dindarlık ilişkisine yönelik kültürlerarası araştırmalar yapılabilir. Son olarak şunu da belirtmeliyiz ki tükenmişlik ve dindarlık arasındaki ilişkiye yönelik dini metinler üzerinde de çalışma yapılabilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

KAYNAKÇA

- ABAZAOĞLU, İ. vd. (2014). Türkiye'nin Öğretmen Profili. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (2), 1-20
- ACAR, B. N. (2010). *Akademisyenlerde Yaşam Doyumu, İş Doyumu ve Meslekî Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKÇAMETE, G. vd. (2001). *Öğretmenlerde Tükenmişlik, İş Doyumu ve Kişilik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- ALLPORT, G. W. (2004). *Birey ve Dini* (Çev. Bilal Sambur). Ankara: Elis Yay.
- AVŞAROĞLU, S., DENİZ, M.E. ve KAHRAMAN, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu, İş Doyumu ve Meslekî Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129
- AYDEMİR, R. E. (2008). *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BAŞOL, G. ve ALTAY, M. (2009). Eğitim Yöneticisi ve Öğretmenlerin Meslekî Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15 (58), 191-216
- BOYAR, E. (2011). *Türkiye'de Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslekî Tükenmişlik Durumlarının Araştırılması*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CANDA, E.R. (2009). "Spiritual Well-Being". Shane J. Lopez(Ed.). *The Encyclopedia of Positive Psychology* (ss. 924-928). West Sussex/UK: Wiley-Blackwell Pub.
- CHESNUTT, W. J. (1997). *The Relationship Between Social Support and Professional Burnout Among Public Secondary School Teachers in Northeast Tennessee*. Unpublished Dissertation. UK
- COMTE, A. (1952). *Pozitivizmin İlmihali* (Çev. Peyami Erman). İstanbul: Maarif Basımevi.
- CÖBEK, S. (2010). *Tersane Çalışanlarının Meslekî Tükenmişlik Seviyelerinin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAM, O. (1992). Tükenmişlik Envanterinin Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi. 7. Ulusal Psikoloji Kongresi*, Türk Psikologlar Derneği Yayını, s.155-159.
- ÇANKAYA, İ. vd., (2012). Meslek Öncesi Dönemde Tükenmişliğe İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (3), 751-758
- ÇAPRI, B. (2008). *Eş Tükenmişliğini Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇATIR V. (2014). *İkili Öğretim Yapan İlköğretim Kurumlarında (İlkokul-Ortaokul) Görevli Yöneticilerin Meslekî Tükenmişlik Düzeyleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇINA, E. ve SAĞLAM, G. (2008). Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi. *Yönetim ve Ekonomi*. 15 (1), 131-148.

- COBAN, A. E. ve DEMİR, A. (2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Görev Yapan Psikolojik Danışmanların Tükenmişlik Düzeyleri ve Bazı Demografik Değişkenlerle Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (28), 20-28.
- DAĞCI, A. (2014). *Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİRKOL, A. Y. (2012). Öğretmen Adaylarının Psikolojik Özellikleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 1441-1451
- DİNCEROL, C. (2013). *Tükenmişlik Sendromunun Meslekî Tükenmişlik ve İş Tükenmişliği Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DOLUNAY, A. B. (2001). *Keçiören İlçesi Genel Liseler ve Teknik- Ticaret- Meslek Liselerinde Görevli Öğretmenlerde Tükenmişlik Durumu Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- DURDU, T. (2010). *Eğitim Denetçilerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Meslekî Tükenmişlik ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ERGİN, C. (1992). "Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Envanterinin Uygulanması". 7. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı* (ss.143-154). Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- FRANKL V. (2014). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din* (Çev. Zeynep Taşkın). Ankara: Say Yay.
- FREUD S. (2009). *Amatör Psikanalizi* (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul: Cem Psikoloji Yay.
- FREUDENBERGER, N. J. (1974). Staff Burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.
- FROMM, E. (2010). *Psikanaliz ve Din* (Çev. Elif Erten). Ankara: Say Yay.
- GAMSIZ, Ş. vd. (2013). Öğretmenlerde A Tipi Kişilik, Stres Kaynakları, Öz Yeterlik ve İş Doyumu. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (8), 1475-1488
- GANİYUSUFOĞLU, A. (2011). *Örgütlerde Meslekî Tükenmişlik ve Selçuk Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GİRGİN, G., BAYSAL, A. (2005). Tükenmişlik Sendromuna Bir Örnek: Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Meslekî Tükenmişlik Düzeyi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4, 172-187
- GLOCK, C. Y. (1959). The Religious Revival in America? J. Zahn (Ed.) *In Religion and the Face of America*. California/USA: Berkeley Pub.
- GÜLLÜCE, A. Ç. (2010). *Meslekî Tükenmişlik ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜMÜŞ, İ. A. (2009). 3. Bölgede Görev Yapan Futbol Hakemlerinin Meslekî Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- GÜNDOĞDU G. B. (2013). *Sınıf Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Meslekî Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Bir Çalışma: Mersin İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜRBÜZ, Z. (2008). *Kars İlinde Görevli Okul Öncesi Öğretmenlerinin İş Tatmin Düzeyleri ve Meslekî Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- GÜRSU, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜVEN, H. (2008). *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- IZGAR, H., (2001). *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- İÇEL, S. (2013). *Akademisyenlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri İle Meslekî Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- JAMES, W. (2002). *The Varieties of Religious Experience*. Pennsylvania/USA: The Pennsylvania State University Press.
- JUNG, C. G. (2010). *Psikoloji ve Din* (Çev. Raziye Karabey). İstanbul: Okyanus Yay.
- KARACAN, A. (2012). *Özel Eğitim Kurumlarındaki Eğitilebilir ve Öğretilebilir Bireylerle Çalışan Öğretmenlerin Meslekî Tükenmişliklerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAMAN, M. A. (2009). *İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Tükenmişlik Seviyelerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYIKLIK, H. (2007). *Din Görevlilerinde Tükenmişlik*. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 1-19
- KAYIKLIK, H. (2008). *Din Görevlilerinde Yaşamdan Memnuniyet ve Mesleki Doyum*. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu Kitabı* (ss.34-46). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- LİNLEY, P. A. ve ark. (2006). *Positive Psychology: Past, Present, and (Possible) Future*. *The Journal of Positive Psychology*, 1, 3-16
- MASLACH, C., JACKSON, S. E., (1981). *The Measurement of Experienced Burnout*. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113
- MASLOW, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi* (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yay.
- MASTEN, A. S. ve REED, M. G. J. (2002). "Resilience in Development". Charles R. Snyder ve Shane J. Lopez (Ed.). *Handbook of Positive Psychology* (ss. 74-88). New York/ABD: Oxford University Press
- NAKTİYOK, A. ve KARABEY, C. (2005). *İşkoliklik ve Tükenmişlik Sendromu*. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 179-198.
- NEUMAN, L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (Çev. Sedef Özge). İstanbul: Yayınodası Yay.
- OTACIOĞLU, S. G. (2008). *Müzik Öğretmenlerinde Tükenmişlik Sendromu ve Etkileyen Faktörler*. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 103–116.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- ÖZGEN, I. (2007). Yiyecek İçecek İşletmeleri Çalışanlarında Tükenmişlik Sendromu: İzmir Adnan Menderes Havalimanı Örneği. *I. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler* (ss. 116-124). Antalya
- PATEL, C. (1996). "Occupational Stressors". *The Complete Guide to Stres Management*. London/UK: Ebury Pres.
- POLAT, S. (2006). *Spor İşletmeleri Çalışanlarında Tükenmişlik Durumu Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- RASHİD, T. (2009). "Authentic Happiness". Shane J. Lopez (Ed.). *The Encyclopedia of Positive Psychology* (ss.71-75). West Sussex/UK: Wiley-Blackwell Pub.
- RODGERSON, T. E., (1994). *The Relation of Situation, Personality, and Religious Problem-Solving in the Prediction of Burnout Among American Baptist Clergy*. Unpublished Dissertation. Maryland/ABD: Loyola College.
- SEĞMENLİ S. (2002). *Rehber Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SHEFFİELD, D. S., BAKER, S. B., (2005). Themes From Retrospective Interviews of Scholl Counselors Who Experienced Burnout. *H. U. Journal of Education*, 29, 77-186,
- SHİ KAN, H. W. (2004). A Review of the Research About Organizational Commitment. *Advances in Psychological Science*, 12 (1), 103-110.
- TULUNAY, Ö. (2010). *Sınıf Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri ve Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel İletişim İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜRE, M. E. (2008). *Özel Eğitim Sektöründe Çalışan Bireysel Eğitimcilerin Tükenmişlik Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- WHITEAKER K. S. (1996). Exploring Causes of Principal Burnout. *Journal of Educational Administration*, 34(1), 60-71.
- YALÇIN, S. (2013). *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Meslekî Tükenmişlik Düzeyleri ile Stres, Psikolojik Dayanıklılık ve Akademik İyimserlik Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YILDIZ, M. (1998). *Dinî Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, B. (2010). *Resmî ve Özel İlköğretim Okullarındaki Sınıf Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YOĞURTUÇU, F. (2009). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YOLERİ, S. ve BOSTANCI, M. Ö. (2012). Determining the Factors that Affect Burnout and Job Satisfaction Among Academicians : A sample Application on the Hitit University. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 589-600
- ZINNBAUER, B. J. (2009). "Religiousness". Shane J. Lopez (Ed.). *The Encyclopedia of Positive Psychology* (ss.834-837). West Sussex/UK: Wiley-Blackwell Pub.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

